

שיהא נישא בבת אחת או לא.

מתניתין:

”שומר” למוח, והשומר מוציא את הטומאה, והשני, שאם נשא אותם, הרי הוא נשא גם את המוח שבתוכם, ונבלה מטמאת במשא

—

הרי הנוגע בהם כשהם פתומים — טהורים, ואינם מטמאים לא מחמת דין שומר ולא מחמת משא, לפי שבשר נבלה שאי אפשר ליגוע בו אינו מטמא כלל, [מה שאין כן בקולית המת וקולית המוקדשין שאף שאי אפשר ליגוע במוח, מכל מקום העצמות בפני עצמם מטמאים].

אך אם העצמות נקובים אפילו כל שהוא, שמעתה אפשר ליגוע במוח על ידי שיכניס דרך הנקב שערה של אדם [והאדם נטמא בכך] — מטמא במוגע, ואף אם נגע בעצם הוא נטמא משום שהעצם נחשבת שומר למוח.

הטעם שבשר נבלה שאי אפשר ליגוע בו אינו מטמא מדין שומר יתבאר בגמרא, דילפינן מהפסוק ”הנוגע — יטמא”⁽¹⁴⁷⁾,

ומנין שאם אי אפשר ליגוע בו אינו מטמא אף במשא, אף על פי שנשא את המוח שבעצם?

תלמוד לומר ”הנוגע” — ”והנושא”.

קולית עצם שיש בתוכו מוח מן המת, וקולית המוקדשין, עצם מקרבנות שנעשו פיגול או נותר. שגזרו חכמים עליהם שיטמאו את הידים כדי שהכהנים לא יפגלו את הקרבן במזיד [מתוך כוונה להפסיד לבעלים], ולא יותירו מהקרבן מתוך עצלות. והגזירה היתה בין על הבשר ובין על העצמות ששימשו את הבשר.

קכה-א

הנוגע בהן, בין כאשר העצמות פתומים ואי אפשר ליגע במוח שבתוכם, בין כאשר הם נקובים ואפשר לנגוע גם במוח — הרי הוא טמא.

כי עצם המת בשיעור כשעורה מטמאת במגע ובמשא, אף בלא המוח שבתוכה, וכן עצמות הקרבנות שנפסלו הם עצמם מטמאים, ולכן אין הברדל אם אפשר ליגע במוח או לא.

קולית נבלה וקולית השרץ — שהעצמות בפני עצמם אינם מטמאים, ומכל מקום כאשר יש בתוכם מוח יש להם שני סיבות לטמאות, האחד, מחמת שהעצמות נחשבות

ליגוע בבשר אין בו דין שומר? ותירץ, דבגמרא מבואר שגם מאהיל נחשב לנגיעה, ולכן אף שהמוח אינו ראוי לנגיעה מכל מקום הוא ראוי לאהל, שאם יאהיל מעל המוח טומאה בוקעת ועולה, ולכן זה נחשב שהמוח ראוי לטומאות במגע.

אך הרש"ש תירץ באופן פשוט יותר, דכל מאי דאמרין הכא שאם אינו ראוי למגע גם

147. בגמרא לעיל קיח ב מבואר שקולית המת נחשבת לשומר גם בצד השני שאין שם מוח, לפי שאם תפתח העצם בצד השני המוח יתקלקל, ולכן אם הכניס לבית את הצד השני של העצם, הרי הקולית מכניסה את הטומאה לבית, וכל הבית מטמא באהל. והקשה בתוספות רעק"א מדוע העצם מטמא את הבית, הרי אי אפשר ליגוע במוח שבתוכו, וכל שאי אפשר

והרשינו: את שבא לכלל מגע — בא לכלל משא. אבל אם לא בא לכלל מגע — לא בא לכלל משא.

באהל נמי ליטמא (149)?

ומשנינן: הכא במאי עסקינן דליכא עליו כזית בשר.

גמרא:

קתני במתניתין: קולית המת, הנוגע בהן בין סתומים בין נקובים טמא, ומשמע נוגע — אין. שרק אם נגע בקולית הוא נטמא. אבל מאהיל על הקולית — לא נטמא. שהרי עצם אינו מטמא באהל, ומחמת המוח שבתוכה אינו נטמא (148).

תו הוינן: ואי דאיכא כזית מוח מבפנים, בתוך הקולית, הרי הטומאה של המוח בוקעת דרך העצם ועולה למעלה. כי העצם אינו חוצץ בפני הטומאה שבתוכו לפי שאין בו חלל טפח, ואם כן — באהל נמי ליטמא? שהמאהיל על הקולית יהא טמא כיון שהאהיל על המוח שבתוכו (150)?

ומשנינן: הכא במאי עסקינן דליכא כזית מוח בפנים.

והוינן בה: היכי דמי?

ואכתי הוינן: ואי קסבר תנא דמתניתין שמוח

אי דאיכא כזית בשר על הקולית, אם כן

ליה למיתני. ותמה המהרש"א על דבריהם, הרי גם באהל הוא נטמא בכל צד שמאהיל, שהרי הקולית היא שומר למוח, ושומר מעביר את הטומאה גם לגבי אהל, כמבואר לעיל ק"ח ב? ובאמת הרמב"ן כתב דליכא למימר דנוגע ואהל אינם שוים, חדא, דמכל מקום הוה ליה למיתני [וכדברי התוספות], ועוד, דעצם יד או שומר הוא, ומטמאין באהל כדלעיל [וכדברי המהרש"א]. וראה פורת יוסף מה שיישב את דברי התוספות.

השומר לא מטמא, היינו שהשומר לא מטמא במגע, דלמגע אין הבשר ראוי, אך לטומאת אהל, כיון שהבשר ראוי לטומאת אהל גם השומר מטמא באהל, ואף בלי לומר שמאהיל נחשב לנגיעה.

148. הקשו התוספות, הרי גם משא לא נקטה המשנה, אף שודאי עצם כשעורה מטמאת במשא? ותירצו, דבמשא אין שום חידוש, אך באהל, אם היה מטמא באהל המשנה היתה צריכה לומר כן, כיון דעצם כשעורה אינה מטמאת באהל. [ולפי הרמב"ן שיובא להלן יש לומר טפי, שכל החידוש של המשנה בדין של הרישא הוא רק לדייק נוגע אין מאהיל לא, ולחדש שאין לקולית דין אבר].

149. ברמב"ן יש גירסא "אי דאיכא עליו בשר להעלות ארוכה באהל נמי מטמא", כלומר, דחשיב אבר, ואף שאין עליו כזית בשר.

150. "מאהיל" היינו, שאם המת נמצא באויר [ולא בתוך בית], הטומאה בוקעת ועולה עד לרקיע, והמניח ידו מעל המת נטמא. ואם יש מחיצה מעל המת, הרי זה מונע את הטומאה שלא תעלה מעל המחיצה. אך אם אין חלל טפח במקום של הטומאה, הרי הטומאה בוקעת את

והוסיפו התוספות, דאף דלגבי מוקדשין אין טומאת אהל, מכל מקום היה צריך התנא לכתוב טומאת אהל במת בפני עצמו. ועוד כתבו, שאף שאהל אינו דומיא דמגע, שהרי במגע הוא נטמא בכל צד שנוגע בעצם, ואילו באהל אינו נטמא אלא אם כן נגע בצד של המוח, מכל מקום הוה

ותו מקשינן: הא דקתני במתניתין שקולית נבלה וקולית השרץ מטמאים כשהם נקובים, תיקשי, כי ניקבו — אמאי מטמא? והרי אין בתוכם כזית מוח, ואילו העצמות של נבלה ושרץ אינם מטמאים?!

ומתריצין: הא לא קשיא!

רישא דקולית המת מיירי דליכא כזית מוח מבפנים, והטומאה היא מחמת העצמות.

סיפא, דקולית של מוקדשין נבלה ושרץ, מיירי דאיכא כזית מוח מבפנים.

ומקשינן: אי הכי, דמוקמת לרישא בדליכא כזית וסיפא דאיכא כזית, תיקשי — מאי קמשמע לן מתניתין? והרי כבר ידענו שעצם מת מטמא במגע ובמשא ולא באהל, וכזית בשר נבלה מטמא במגע ובמשא.

ומשנינן: מילי מילי קמשמע לן; ובכל דבר יש בו חידוש —

רישא קולית המת קמשמע לן: דמוח מבפנים אינו מעלה ארוכה מבחוץ! שלכן אינו מטמא באהל.

שמבפנים מעלה ארוכה לבשר שמבחוץ, והיינו, שבאדם חי אם נתקלף הבשר שעל העצם הרי המוח שמבפנים מרפא אותו, שעל ידו גדל הבשר מלמעלה, אם כן, כל עצם חלול, ואפילו אין עליו בשר — אבר מעליא הוא! שכל מצב שאילו היה האדם חי, הוא היה חוזר להיות שלם, גם עכשיו זה נחשב לאבר שלם¹⁵¹.

ואם כן תיקשי, באהל נמי ליטמא? שהרי אבר שלם מן המת מטמא באהל.

ומשנינן: אמר רב יהודה בריה דרב חייא: זאת אומרת, דסבר תנא דמתניתין, שמוח בפנים — אינו מעלה ארוכה מבחוץ. ולכן העצם שאין עליו בשר לא נחשב לאבר, כיון שאילו היה האדם חי לא היה הבשר חוזר לגדול.

ומקשינן: במאי אוקימתא למתניתין, בדליכא כזית מוח בתוך העצם. אי הכי, במוקדשין — אמאי מטמא הקולית? והרי לא גזרו טומאה על עצמות אלא באותם ששימשו את הנותר, דהיינו, שהיה בתוכם כזית מוח [שזהו השיעור בנותר], ואילו עצמות שאין בתוכם כזית נותר אינם מטמאים במוקדשים?

ארוכה לבשר שמבחוץ, ואין עליו דין אבר? ותירץ רש"י, שדרך הקולית, שאפילו אם עכשיו אין בה מוח כלל, סוף המוח לבא, וכאשר יגדל המוח הוא יגדל את הבשר מבחוץ, ולכן כל קולית אפילו שאין עליו לא מוח ולא בשר הרי זה נחשב לאבר מעליא, לפי שאילו היה האדם חי היה בא מוח בקולית ומגדל בשר.

אך הקשו עליו הראשונים, אם כל קולית נחשבת לאבר מדוע אין העצמות מטמאים באהל

המחיצה ועולה, וגם הנוגע מעל המחיצה נטמא. יש לעיין, מאי מקשינן שיטמא באהל מחמת המוח, הרי אי אפשר ליגוע במוח, וכשם שאינה מטמאת במשא כך אינה מטמאת באהל? וצריך לומר, שהכלל הזה נאמר על משא ולא על אהל, וגם בשר שאי אפשר ליגוע בו מטמא באהל.

151. הוקשה לרש"י, מדוע לא משני דמיירי שאין בכלל מוח בתוך הקולית, ולכן אינו מעלה

קולית המוקדשין קמשמע לן: דשימוש נותר מילתא היא! שלא רק בשר הנותר עצמו מטמא, אלא גם העצמות ששימשו את הנותר, [דהיינו שיש בהם מוח שהוא נותר] מטמאים. ולכן אפילו אם נגע בעצמות סתומים, שאי אפשר ליגע במוח שמכפנים, הרי הוא נטמא.

דאמר רב מרי בר אבה אמר רבי יצחק: עצמות קדשים ששימשו את הנותר מטמאין את הידיב, הואיל ונעשה העצם בסים [מושב] לדבר האסור [לבשר פיגול ונותר]⁽¹⁵²⁾.

דאמר רבי אלעזר: קולית ששפה לארכה, טמאה משום אבר, שעדיין היא מעלה ארוכה, כיון שניסר אותה לאורכה הוא שייר בה מקום מסביב לעצם שלא ניסרה, ומחמת מקום זה העצם מעלה ארוכה. אבל אם ניסר אותה לרחבה סביב סביב, ולא שייר בה מקום מסביב לעצם שלא ניסר אותה, אינה יכולה להעלות ארוכה, והרי היא טהורה.

קולית נבלה קמשמע לן: דאף על גב דאיכא בזית מוח במכפנים, הרי רק אם ניקבה הקולית — איין, רק אז היא מטמאה, אבל לא ניקבה — לא מטמאה, שאפילו דין שומר אין על העצם, הואיל ואי אפשר ליגע במוח שבכפנים.

וסימנך — דיקלא! שכמו כן בדקל, אם נוטלים ממנו רצועה לרוחבו מסביב לדקל, הוא מתייבש, לפי שאין השרף יכול לעלות לדקל, ואם נוטלים ממנו רצועה לאורכו, עדיין השרף יכול לעלות במקום שלא ניטל,

עד שיהא בהם רוב מניינו ורוב בניינו של מת, הרי מסתמא יש שם גם קולית והיא נחשבת לאבר מעליא אף בלא בשר ומוח כלל? ועוד, דבגמרא להלן אמרינן שאם יש בתוכה מוח המתקשקש אין זה נחשב לאבר, וכי גרע מוח המתקשקש מקולית שאין בה מוח כלל? ולכן כתבו הראשונים, שהגמרא לא רצתה לתרץ שאין מוח בקולית כלל, שאם כן מדוע נקטה המשנה קולית, ולא נקטה סתם עצם.

מתניתין דמוח אינו מעלה ארוכה לבשר. [ולפי תירוץ אביי קמשמע לן מתניתין שעצם ששיפה אינה מעלה ארוכה, ולפי רבי יוחנן קמשמע לן שמאהיל בכלל מגע].

ועוד תירץ הרמב"ן, דלכאורה דין הרישא שעצם כשעורה מטמאת במגע ובמשא הוא פשוט, ומה באה המשנה לחדש בזה?! ועל כרחק המשנה באה לחדש שנוגע אין מאהיל לא, ואי מיירי באין בה מוח כלל אין בזה חידוש, אלא מוכח שיש בתוכה מוח וקמשמע לן

152. במסכת פסחים פג א הגמרא דנה בדברי רב מרי ולא מייתי ממשנתנו, וביארו התוספות, שבסוף מסכת פסחים שנינו במשנה את עיקר הדין שפיגול ונותר מטמאים, והמשנה כאן מוסיפה לחדש שגם העצמות מטמאים, משום שהם משמשים את הבשר, אך יתכן שהם מטמאים רק בעוד שהם משמשים כזית בשר, אך לאחר שפירשו מהבשר אינם מטמאים, ורב מרי הוסיף לחדש שהעצמות מטמאים אף כשהם בפני עצמם.

והוא מעלה ארוכה.

שהמוח התייבש והוא מקיש על הדפנות, ששוב אינו מעלה ארוכה לבשר שבחוץ, וממילא אין על העצם שם אבר.

הלכך **גבי מת מטמא הקולית באהל**, לא מדין אבר שהרי אינו מעלה ארוכה, אלא מצד הכזית מוח שבפנים, [שאף על פי שהוא יבש עדיין הוא מטמא באהל]. ואפילו אם הקולית סתומה אמרינן **דהטומאה של המוח בוקעת ועולה**. [והוא הדין בקולית המוקדשין שהנוגע בה אפילו כשהיא סתומה, טמא, כי העצם עצמו מטמא מאחר ששימש את הנותר שבפנים].

אבל **גבי נבלה** [ושרץ], מאחר שהקולית אינו מטמא משום אבר, **כיון דמתקשקש הוא**, וכל הטומאה אינה אלא בגלל המוח שבפנים, הלכך, **אי ניקבה הקולית שיכול ליגע במוח אין? הרי היא מטמאה במגע, אי לא ניקבה, לא.**

אמר רבי אבין ואיתימא רבי יוסי בר אבין: **אף אנן נמי תנינא שמאחיל נקרא נוגע,** וכדברי רבי יוחנן שאמר כן בדעת תנא דמתניתין.

דתנן במסכת אהלות: **הנוגע בכחצי זית** בשר מן המת ביד אחת, ובאותו זמן הוא **מאחיל** בידו השניה **על חצי זית אחר, או** שהיה באותו זמן **חצי זית מאחיל עליו,** שהניח את ידו תחת בשר המת, הרי הוא **טמא.** לפי ששני חצאי הזית מצטרפים, [ודלא כרבי דוסא בן הרכינס דלעיל שאין נוגע וחוזר ונוגע].

[אבוי בא ליישב רק את הקושיא מדוע לא יחשב אבר מחמת שמעלה ארוכה, דכיון שהוא ניסר את העצם שוב אינו מעלה ארוכה. אך עדיין צריך לומר דמיירי במשנה באופן שאין כזית בשר מבחוץ, ואין כזית במוח, ואין הרישא דומה לסיפא, ומילי מילי קא משמע לן כדלעיל. אך רבי יוחנן דלהלן בא ליישב את כל הקושיות].

ורבי יוחנן אמר: לעולם רישא דקולית המת מיירי באופן דאיכא כזית מוח מבפנים [כמו בסיפא], וכן יתכן דסבר האי תנא **מוח מבפנים מעלה ארוכה מבחוץ,** והקולית מטמאת באהל מחמת המוח או מחמת דין אבר, ומאי דמקשינן מדוע נקט התנא "נוגע" דמשמע שאינו מטמא באהל —

מאי "נוגע" דקתני בקולית המת? — מאחיל! שאף הוא נקרא "נוגע" בפי התנא דמתניתין.

ומקשינן: **ואי מוח מבפנים מעלה ארוכה מבחוץ,** והקולית נחשבת לאבר שלם, אם כן קולית **נבלה וקולית השרץ, כי לא ניקבו אמאי טהוריים?** שהרי העצם בעצמו מטמא מדין אבר [שגם בנבלה ושרץ מטמא האבר כשלעצמו], ומה איכפת לן שהעצם סתום ואי אפשר ליגע במוח שבפנים.

ומתריצין: **אמר רבי בנימין בר גידל אמר רבי יוחנן: הכא במאי עסקינן: כגון דאיכא בתוך הקולית כזית מוח המתקשקש⁽¹⁵³⁾,**

של המשנה שמוח אינו מעלה ארוכה לבשר, ואינו נחשב לאבר, ולכן אוקי במוח המתקשקש,

153. רבי יוחנן הוסיף זאת בשביל ליישב את הקושיא השלישית, שלכאורה יש ראייה מהתנא

ואי אמרת חד שמא הוא אמאי טהור? והרי זהו עיקר דין טומאת אהל האמור בתורה, שהבית מאהיל עליו ועל המת ביחד, ומדוע לא יצטרף האהל עם הנגיעה? ועל כרחק סבר האי תנא דמאהיל ונוגע שני שמות הן, ודלא כרבי יוחנן.

אלא קשיא רישא? דברי שא דמיירי שהאדם מאהיל בידו על הטומאה קאמרת שהאהל מצטרף עם נגיעה, וחד שמא הוא, ואילו בסיפא דמיירי שהאדם והטומאה נמצאים באהל אחד [שגם זה טומאת אהל] קאמרת שאינו מצטרף עם נגיעה, דתרי שמא נינהו, ומאי שנא, והלא שניהם טומאת אהל הם?

ומתרצינן: **אמר רבי זירא:** רישא דמתניתין דאהלות שהמגע והמאהיל מצטרפים בטומאה רצוצה [דחוקה] בין שני מגדלים עסקינן, שהחצי זית היה מונח בין שני ארונות של עץ [בצורת מגדלים, העומדים זה בצד זה] ואין ביניהן פותח טפח, שהיה הריווח שבין שני הארונות פחות מטפח, [ולכן נקראת הטומאה "רצוצה"]⁽¹⁵⁴⁾,

ומסיק רבי אבין לראייתו: **אי אמרת בשלמא** שמאהיל ונוגע חד שמא הוא, משום הכי מצטרף הני שני חצאי זיתים לשיעור כזית. **אלא אי אמרת תרי שמי נינהו מי מצטרף?**

והתנן בסיפא דמתניתין שם: **זה הכלל: כל שהוא משם אחד של טומאה, כגון שנגע בשני חצאי זיתים, או נשא אותם, או האהיל עליהם, מצטרף שני החצאים לכזית אחד וטמא.**

וכל שהוא משני שמות, כגון שנגע בחצי זית ונשא חצי זית, אינו מצטרף, וטהור.

ואי חזינן דנוגע ומאהיל מצטרפים לשיעור כזית, מוכח דחד שמא הוא, וכדברי יוחנן.

ומקשינן: **אלא מאי מוכח,** דמאהיל ונוגע חד שמא הוא, ולכן הם מצטרפים. אי הכי, **אימא סיפא** דמתניתין דאהלות שם:

אבל הנוגע בכחצי זית, ודבר אחר מאהיל עליו ועל כחצי זית, כגון שנמצא עם חצי זית תחת גג אחד, טהור.

קכה-ב

שהטומאה דחוקה ביניהם ואין לה טפח להתפשט, והיא בוקעת את המגדל העליון ועולה לרקיע. [וכתב הרמב"ם שם שהנידון הוא באופן שהמגדל העליון נגע בחצי זית אחר, דהשתא הוא מאהיל על חצי זית ונוגע בחצי זית, ונטמא המגדל, ותמה החזון איש [אהלות כ ס"ק יא], שאם מיירי במגדל המקבל טומאה, שאינו מחזיק ארבעים סאה, הרי הוא לא חוצץ כלל בפני הטומאה, ואין כאן טומאה דחוקה כלל? ולולי דברי הרמב"ם יש לומר, דמיירי באופן שהאהיל אדם בידו אחת מעל המגדל העליון ובידו השניה נגע בחצי זית אחר, ולעולם המגדל אינו מקבל טומאה].

שאינו מעלה ארוכה. וכתבו התוספות, דרבי יוחנן יכל לתרץ כמו אביי, דמיירי באופן שניסר את העצם, אלא דיתכן שרבי יוחנן סובר שעדיין העצם מעלה ארוכה גם לאחר שניסר אותו.

154. "טומאה רצוצה" שמצינו בכל מקום פירושו שיש מחיצה מעל המת פחות מגובה טפח, שהטומאה דחוקה ואין לה טפח להתפשט שם, ואמרינן שהיא בוקעת את המחיצה ועולה עד לרקיע. והרמב"ם בפירוש המשנה [פ"ג דאהלות וביתר ביאור בפ"ג דעדיות] ביאר גם את דברי רבי זירא באופן זה, וכגון ששני המגדלים היו זה על גבי זה, וטומאה ביניהם,